

زبان مادری

در گفتمان علوم اجتماعی

■ به کوشش سید جواد میری ■

www.ketab.ir

نقد فرهنگ

۱۴۰۰

■ سرشناسه: میری، سیدجواد، ۱۳۵۰-، گردآورنده ■ عنوان و نام پدیدآور: زبان مادری در گفتمان علوم اجتماعی / گردآورنده سیدجواد میری. ■ مشخصات نشر: تهران: نقد فرهنگ، ۱۳۹۷. ■ مشخصات ظاهری: ۳۰۶ ص. ۱۴/۵۱ × ۲۱/۵ س. م. ■ شابک: ۸-۶۵-۸۴۰۵-۶۰۰-۹۷۸ ■ وضعیت فهرست‌نویسی: فیا ■ موضوع: زبان مادری- مقاله‌ها و خطابه‌ها؛ هویت- جنبه‌های اجتماعی- ایران- مقاله‌ها و خطابه‌ها؛ زبان مادری- جنبه‌های اجتماعی- مقاله‌ها و خطابه‌ها ■ رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۷/۲م/۷۲۰/۲۰۱۲۰ ■ رده‌بندی دیویی: ۳۰۶/۴۴ ■ شماره کتابشناسی ملی: ۵۳۴۲۸۸۶

www.ketab.ir

نقد فرهنگ

naqdefarhangpub

naqdefarhangpub

www.naqdefarhang.com

■ نام کتاب: زبان مادری در گفتمان علوم اجتماعی

■ به کوشش سید جواد میری

■ نوبت چاپ: دوم

■ سال انتشار: ۱۴۰۰ (چاپ اول: ۱۳۹۷)

■ تیراژ: ۵۰۰ نسخه

■ شابک: ۸-۶۵-۸۴۰۵-۶۰۰-۹۷۸

■ قیمت: ۱۱۰,۰۰۰ تومان

نشانی: پردیس، میدان عدالت، خ فروردین جنوبی، خ سعدی، مجتمع قائم ۱، بلوک A2، واحد ۲۰۳

تلفن: ۷۶۲۷۶۷۴۸ | تلفن مراکز پخش: ۶۶۴۶۰۰۹۹، ۶۶۹۶۷۰۰۷، ۶۶۴۸۶۰۳۵

© کلیه حقوق محفوظ و مخصوص انتشارات نقد فرهنگ است.

فهرست مطالب

۷	پیشگفتار
۱۱	مقدمه
۱۵	بخش اول: تأمل نظری و فلسفی پیرامون زبان مادری و هویت
۱۷	مدخل
۱۹	فلسفه و زبان (بیژن عبدالکریمی)
۳۱	تأملات نظری پیرامون زبان مادری (امیلیا نرسیسیانس)
۴۱	زبان مادری، پایه تک‌گویی درونی (محمدعلی مرادی)
۴۹	شالوده‌شکنی خلوص‌گرایی زبانی در جامعه ایرانی (حسین روحانی)
۶۳	هویت چهل‌تکه: بازخوانی اندیشه شایگان در باب هویت ایرانی (علی مرشدی‌زاد)
۷۱	بخش دوم: زبان، گونه‌های زبان و مؤلفه‌ها
۷۳	مدخل
۷۵	دوزبانگی و دغدغه‌های تحصیلی (امیلیا نرسیسیانس)
۹۵	نسبت زبان مادری و زبان ملی در جوامع چندزبانه و چندقومی: با تکیه بر موزد ایران (رحیم محمدی)

- زبان‌شناسی فرهنگی و زبان‌های فارسی (لیلا اردبیلی) ۱۰۹
- بخش سوم: هویت، گونه‌های هویت و زبان مادری ۱۲۵
- مدخل ۱۲۷
- برنامه‌ریزی زبان و تعریف هویت ملی (حسین صافی) ۱۲۹
پرسشگری از مناسبات زبان فارسی و هویت ملی در ایران (محمد رضا
زمردی) ۱۳۷
- نگاهی دوباره به زبان مادری در گفتمان علوم اجتماعی (سید جواد میری) ۱۴۵
تحلیل جامعه‌شناختی معنای هویت در بین دانشجویان غیرایرانی (زهرا
حاجی شاه کرم) ۱۸۳
- بخش چهارم: آسیب‌شناسی و مبانی حقوقی پیرامون مقوله زبان و هویت در ایران ۱۵۷
- مدخل ۱۵۹
- نویان ایرانیسم، میراث فرهنگی و زبان مادری در ایران (ناصر فکوهی) ۱۶۱
- بحران هویت در ایران معاصر (محمد باقر تاج‌الدین) ۱۸۳
زبان و توسعه: گسست نشانه‌ای محیط بومی و زندگی شهری (محمد زینالی
أناری) ۲۶۵
- هویت زدایی از هویت و زبان قومی نقدی بر الگوهای کهن‌گرا در برساخت
زبان‌های قومی با تأکید بر رویکرد مرکز-پیرامون (آیدین ابراهیمی) ۲۷۹
- مبانی حقوقی آموزش زبان مادری (شیوا بازرگان) ۲۸۹
- سخن آخر ۳۰۱

پیشگفتار

موضوعات و مسائل اجتماعی گوناگون نظیر زبان مادری و هویت ممکن است در یک زمان و مکان معین و مشخص از اهمیت بسیاری برخوردار باشند و در زمان و مکان دیگر دارای چنین اهمیتی نباشند. بنابراین شناخت و طرح به موقع آن‌ها می‌تواند علاوه بر اینکه تبیین مسائل روز جامعه ایران، سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های کلان کشور به شمار آید، نقش مهمی در جلوگیری از لغزش‌های اجتماعی، سیاسی، روان‌شناختی و فرهنگی پیرامون مسئله زبان مادری و هویت داشته باشد. لذا تصمیم گرفتیم به برگزاری سمیناری درباره این مسئله پردازم تا موضوعات مربوط به حوزه زبان مادری، هویت و مسائلی از این قبیل، به جای نگاه عامیانه، ذیل خرد آکادمیک مورد بحث قرار گیرد. به سخن دیگر، به جای اینکه به پیکارهای سیاسی دامن بزنیم، مقولاتی چون زبان، زبان مادری، هویت و ملیت را مورد «محاصره مفهومی» قرار دهیم تا بتوان در باب وحدت در کثرت و کثرت در وحدت به صورت آکادمیک اندیشید. از این رو، سمیناری پیرامون زبان مادری و هویت ملی برگزار کردم و پس از آن از نویسندگان درخواست شد تا مقالات ارائه شده را مکتوب کنند.

آثاری که تاکنون به عنوان کتب آکادمیک در زمینه زبان مادری در

گفتمان علوم اجتماعی تالیف یا ترجمه شده بسیار اندک است. برخی از این کتب صرفاً ترجمه‌ای از آثار پژوهشگران و محققان خارجی است که با شرایط اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جامعه ایران سازگاری چندانی ندارد و موضوعات آن مربوط به جوامع غربی است. آثار دیگر نیز به طور مستقیم پیرامون زبان مادری در گفتمان علوم اجتماعی نیست. اثر حاضر در صدد است زبان مادری را از جنبه‌های مختلف و ارتباط آن با هویت در علوم اجتماعی بررسی کند. این مقالات برگرفته از طرح‌های تحقیقاتی و مبتنی بر مباحث اندیشمندان، متفکران و محققان ایرانی در جامعه ایران هستند که این امر به عینیت مطالب کتاب می‌انجامد. بیشتر مباحث کتاب، ابعاد نظری داشته و برخی ناظر بر ابعاد عملی زبان مادری و هویت است. خواننده با مطالعه این اثر ضمن آشنایی و آگاهی از جنبه‌ها و ابعاد گوناگون زبان مادری و هویت، می‌تواند به عنوان پیشینه نظری و تجربی تحقیق، از آن بهره‌برد.

زمانی که ایده برگزاری همایش و گردآوری این کتاب را مطرح کردم، همه دغدغه‌ام نگاه آکادمیک به مسئله زبان مادری در علوم اجتماعی و انسانی بود و از خلط این مسئله با سیاست‌نگران بودم. درباره زبان مادری سؤال‌های بسیاری مطرح است از جمله اینکه آیا اساساً بحث زبان مادری در ایران موضوعیت دارد؟ آیا این گفتمان، گفتمان وارداتی، حقوق بشری، پان‌ترکیستی، خرده‌ناسیونالیستی یا برآمده از ناسیونالیسم قومی است؟ هدف این کتاب، پاسخ به چنین پرسش‌هایی است. به سخن دیگر، باید بین باورها و ایدئولوژی‌های فرد اعم از آکادمیک و غیرآکادمیک و مقوله اجتماعی یا مقوله فلسفی فاصله ایجاد کرد تا بتوان نقادانه در مورد مفهوم زبان مادری و ابعاد آن در چارچوب گفتمان علوم اجتماعی و انسانی به بحث پرداخت. متأسفانه بحث و پژوهش در مورد مقولاتی نظیر زبان مادری، تا حدی مناقشه‌برانگیز است و عده‌ای با ایجاد جنجال و تبدیل موضوعات آکادمیک

به پیکار سیاسی، اجازه طرح مفهومی مسائل مهم ایران را نمی‌دهند. امروزه مسئله زبان مادری در میان اقوام ترک، کرد، بلوچ، عرب، ارمنی، گرجی و غیره به تناسب جمعیتی، تبدیل به مقوله اجتماعی و مطالبه شهروندی شده است و در این راه با مخاطراتی همراه است که نیاز به مفهوم سازی دارد تا بتوان در مورد آن بحث کرد. یکی از این مخاطرات، نوباستان گرایی یا روایت باستان گرایانه از ملیت ایرانی است. نوباستان گرایان تلاش می‌کنند هرگونه بحث از مسئله زبان را تبدیل به مقوله اسطوره‌ای کنند. به عبارتی، در ذهن آن‌ها یک نژاد یا اسطوره در قدیم‌الایام وجود داشته و آن اسطوره، اسطوره ایرانی بوده است. آن‌ها هرگونه پژوهش و فاصله گرفتن از این نگاه اسطوره‌ای را برخلاف امنیت ملی تعریف می‌کنند.

از سوی دیگر، افرادی هستند که خواستار آزادی در حوزه زبان مادری هستند، ولی آن‌ها بر اساس نگاه اسطوره‌ای به مسئله زبان مادری وارد می‌شوند و زبان مادری را تبدیل به مقوله اسطوره‌ای می‌کنند. همچنین آن‌ها بحث را از قالب حقوق شهروندی به قالب کفتمان اسطوره‌ای تغییر می‌دهند، وقتی این چرخش صورت می‌گیرد دیگر نمی‌توان به درستی پیرامون زبان مادری گفتگو کرد، زیرا در نگاه اسطوره‌ای به خویشتن، هیچ دیالوگ، دادوستد و چانه زنی صورت نمی‌گیرد، زیرا مسئله صیانت از خویشتن اسطوره‌ای در میان است. در این کتاب، تأکید بر این است که باید از بحث‌ها و نگاه‌های اسطوره‌ای خارج شد و مفاهیم را در قالب شهروندی و مطالبات شهروند ایرانی امروزی - در قالب‌های متنوع و متکثر - تعریف کرد. بحث و پژوهش در این قالب، تقویت امنیت ملی و دفع بسیاری از واگرایی‌های قومی، مذهبی، باستان گرایی و غیره را به دنبال دارد و در نهایت می‌توان با یک نوع همگرایی که ذیل مفهوم شهروندی تعریف می‌شود، وارد بحث ملیت، قومیت و زبان مادری در چارچوب کفتمان علوم اجتماعی شد. در این کتاب به مباحث زیرمی‌پردازد و لذا می‌تواند مورد استفاده

دانشجویان رشته‌های علوم اجتماعی، علوم تربیتی، علوم سیاسی و حقوق
قرار گیرد:

۱. تأمل نظری و فلسفی پیرامون زبان مادری و هویت
۲. زبان، گونه‌های زبان و مؤلفه‌ها
۳. زبان، گونه‌های هویت و زبان مادری
۴. آسیب‌شناسی و مبانی حقوقی مقوله زبان و هویت در ایران

سید جواد میری